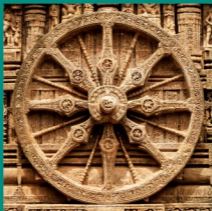


TRALEG KJABGON



KARMA

ČO TO JE A PREČO  
NA NEJ ZÁLEŽÍ

A decorative border consisting of two vertical columns of repeating wheel icons, one on the left and one on the right, framing the central text. Each wheel icon is a stylized, light gray representation of a wheel with spokes.

KARMA  
ČO TO JE A PREČO  
NA NEJ ZÁLEŽÍ



TRALEG KJABGON



KARMA  
ČO TO JE A PREČO  
NA NEJ ZÁLEŽÍ

**slovart**

Copyright © Traleg Kjabgon 2015  
Translation © Peter Macsovszky 2016  
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., 2016

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy nesmie byť reprodukováná ani šírená v akejkoľvek forme alebo akýmikoľvek prostriedkami, či už elektronickými, alebo mechanickými, vo forme fotokópií či nahrávok, respektíve prostredníctvom súčasného alebo budúceho informačného systému a podobne bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

# Obsah



Predslov ♦ 7

Úvod ♦ 9

1. PŔVOD POJMU KARMA ♦ 25
  2. BUDDHOVE NÁZORY NA KARMU ♦ 47
  3. PRÍSPEVOK ŠKOLY JOGAČÁRA K TEÓRII KARMY ♦ 93
  4. BARDOVÉ UČENIA O SMRTI, PRECHODNOM STAVE  
A ZNOVUZRODENÍ ♦ 103
  5. ŽIADNA KARMA – PRÁZDNOTA A DVE PRAVDY ♦ 117
  6. ZMYSEL ŽIVOTA A STRACH ZO SMRTI ♦ 135
  7. NESMRTEĽNOSŤ, REINKARNÁCIA  
A ZNOVUZRODENIE ♦ 153
  8. KARMOVÁ TEÓRIA AKO MOŽNÝ ZÁKLAD ETIKY ♦ 167
  9. EMPIRICKÉ ASPEKTY KARMOVEJ TEÓRIE  
A ZNOVUZRODENIA ♦ 193
  10. PRÁCA S KARMOU ♦ 213
- Záver ♦ 228
- Poznámky ♦ 236
- Zoznam použitej literatúry ♦ 238



# Predslov



Na Západe pôsobilo mnoho tibetských učiteľov dharmy. Ale Traleg Kjabgon Rinpoče patril medzi tých niekoľkých, ktorí získali rozsiahle vedomosti nielen v oblasti tradičnej buddhistickej filozofie, ale aj západnej filozofie, psychológie a komparatívnej religionistiky. Počas mnohoročnej práce s ľuďmi zo Západu sa mu podarilo hlbšie pochopiť podstatu západnej kultúry. Keďže plynule ovládal angličtinu, presne si uvedomoval skreslené chápanie buddhistických výrazov, ku ktorému dochádzalo v populárnej kultúre. Dharmu vyučoval tak, aby sa pritom uchovala esencia a čistota buddhizmu.

V tejto knihe, ktorá je rinpočeho poslednou, môže starostlivé skúmanie karmy a s ňou súvisiacich tém prázdnoty, povahy ľudského ega a znovuzrodenia poslúžiť predovšetkým ako výklad, ktorý spoľahlivo uvádza na pravú mieru všeobecne rozšírené dezinterpretácie buddhistických učení. Rinpoče zrozumiteľne vysvetľuje, že karma



nie je mechanický, ale dynamický proces; funguje v rámci zložitej siete, ktorá spája a ovplyvňuje všetky veci vo vesmíre, živé aj neživé. Som presvedčený o tom, že plné porozumenie tomuto procesu je dôležité obzvlášť v 21. storočí, keď konanie jednotlivcov, skupín a národov má ďalekosiahle účinky na životy a blaho ostatných cítiacich bytostí. Našej planéte skutočne hrozí záhuba, ktorú môžu privodiť ľudia. Je veľmi dôležité, aby sme pochopili spleť a mnohostranný vzťah medzi príčinou a následkom. Naše každodenné individuálne konanie poznamenáva nielen nás, ale aj ostatných ľudí, okolitý svet, ba aj celý vesmír.

Na individuálnej úrovni poskytuje táto kniha užitočné rady a podnety pre tých, čo praktizujú buddhizmus, pričom kladie dôraz na to, že správne chápanie karmy môže odkryť príležitosti na transformáciu a pomôcť nám žiť zmysluplný život.

Dúfam, že tento záverečný plod rinpočeho vedeckého úsilia a vyučovania dharmy bude na prospech všetkým jeho študentom, buddhistom všetkých tradícií a všetkým tým, ktorí chcú preskúmať učenie buddhizmu.

Ogjen Trinlej Dordže, sedemnásty karmapa  
kláštor Gjuto, Dharmasala, India

4. augusta 2014

# Úvod



Ľudia už od počiatku časov chceli vedieť, odkiaľ prichádzajú a kam asi smerujú. Táto túžba po poznaní nielen našej minulosti, ale aj budúcnosti nás nesmierne ťaží. V dôsledku toho vznikli rôzne vysvetlenia týkajúce sa pôvodu, definície a smerovania človeka. Jestvuje mnoho teistických vysvetlení, ktoré poskytujú odpovede na tieto nejasnosti, a jestvujú aj sekulárne vysvetlenia, ktoré k týmto otázkam pristupujú z hľadiska biológie. Keď tieto odlišné stanoviská k histórii ľudského života preskúmame, zistíme, že náboženský pohľad na životy, ktoré žijeme, nás neuspokojuje, pretože v nás prebúda ďalšie pochybnosti, no takisto nás neuspokojujú ani rôzne vedecké odpovede. Napríklad zostáva nezodpovedaný problém utrpenia. My však veríme, že buddhistické pojmy karmy a znovuzrodenia ponúkajú určitý pohľad, ktorý môže vysvetliť všetky druhy utrpenia ľudí a ostatných živých bytostí. Buddhismus sa otázkou

utrpenia zaoberá do takej miery, aká je u iných náboženstiev nevídaná. Kresťanstvo hlása, že Pán Ježiš zomrel za nás, obetoval sa, aby nás zbavil utrpenia. Na to, aby človek veril v takúto predstavu, musí mať absolútnu vieru. Naproti tomu buddhizmus takúto vieru nevyžaduje.

Buddha nehlásal, že na seba vezme utrpenie druhých. Ukázal cestu, ktorá vedie k pravde o utrpení a o jeho všadeprítomnosti. Ba nenaznačil ani to, že všetko v živote podlieha utrpeniu; skôr len vysvetlil, spolu s určitými nevyhnutnými skutočnosťami, ako si spôsobujeme tolko utrpenia. V tomto zmysle bol jedinečný. Buddha ukázal, akým spôsobom sa jednotliviec podieľa – pokiaľ ide o úroveň, intenzitu a stupeň – na svojom utrpení. Súčasne ponúkol východisko z utrpenia. Preto Buddha hovoril o karme. Karmová teória je neuveriteľne hlboká, žiaľ, zásluhou filozofov hnutia new age, ktorí sú v súčasnosti takí populárni, ju mnoho inteligentných ľudí neberie práve vážne.

Je to veľmi smutné, pretože Buddhovo používanie pojmu karma bolo také jedinečné ako jeho výklad utrpenia. V časoch pred Buddhom sa v Indii karma v skutočnosti chápala ako teória o predurčenosti a nemala ďaleko k protestantskej predstave toho istého mena. Obe teórie napríklad tvrdia, že svoje predurčenie nemôžeme zmeniť. Aj v rámci buddhizmu sa často zabúda na skutočný zmysel

Buddhovho učenia. Buddha nehovoril iba o karmových príčinách, ale aj o karmových podmienkach. Buddha neucí, že existujú lineárne príčinné vzťahy, v ktorých prosťá príčina spôsobuje prostý následok. Podľa neho existuje mnoho príčin a mnoho okolností. Vždy o nich hovorí v množnom čísle, nikdy nespomína iba jednu príčinu a jeden následok. Oboznamuje nás tak s veľmi zložitým obrazom diania. Len preto, že sa nám javí, že nejaká vec spôsobila, aby sa niečo stalo, ešte to neznamená, že za to zodpovedá jedna konkrétna príčina, ktorú sme identifikovali. K danému javu by možno vôbec nedošlo, keby nebolo vhodných podmienok, ktoré uľahčili jeho uskutočnenie.

Buddha predstrel ten najspletitejší obraz fungovania vecí. Súčasne spojil príčiny a okolnosti s morálkou a etikou. Usiloval sa vysvetliť, že etika a dobrý život sa odvíjajú od toho, či sú ľudia schopní zbaviť sa utrpenia a dosiahnuť šťastie. Na rozdiel od mnohých náboženských vodcov, ktorí žili pred ním, počas jeho života aj po ňom, stále apeloval na ľudský rozum a skúsenosť. Buddhovo učenie o karme a znovuzrodení je založené na jeho vlastnej hlbkej realizácii. Buddha odmietol predstavu, že by sa človek mal dostať do neba a žiť tam naveky či skončiť na večnosť v pekle. Zároveň však nebol extrémnym skeptikom. Nemyslel si, že človek po smrti prestane existovať. Predstava, že človek

môže žiť večne – či už v nebi, alebo v pekle –, vzbudzovala v ňom odpor napriek tomu, že prevládala v indickom myslení tých čias. Buddha sa od týchto predstáv radikálne dištancoval. Neprijímal myšlienku večnej trýznej bez ohľadu na to, akého zloducha či hriešnika by sa týkala. Bol plne presvedčený o tom, že všetko utrpenie, ktoré zažívame, sa odvíja od nášho konania, a nie od božej vôle. Preto aj zmiernenie utrpenia je v našich rukách. Takáto bola jeho predstava o karme.

V priebehu stáročí boli na Východe rozšírené rôzne teórie o karme a znovuzrodení. Samozrejme, tieto myšlienky vznikli v starovekej Indii a niektoré z nich – čiastočne v útržkovitej a mäťúcej podobe – prenikli aj na Západ. Prenášajú sa z pokolenia na pokolenie a súčasné publikum, dokonca vrátane prívržencov buddhizmu, si ťažko vie vytvoriť jasný názor na túto tému. Tento problém ďalej prehlbujú aj určití západní buddhistickí učitelia a spisovatelia, samozvaní bádatelia, ktorí rozširujú svoje pochybné názory. Karma v zásade popierajú či ignorujú. Často sú to ľudia, ktorých myšlienka karmy vzrušovala počas ich ciest po Nepále a Indii v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch. Teraz, keď majú títo ľudia šesťdesiat alebo sedemdesiat rokov, zdá sa, že slovo karma sa pre nich stalo neprijateľné. Kým boli mladí, vedeli sa s myšlienkou karmy ako-tak stotožniť, no dnes,

keď sú blízko smrti, nechcú s ňou mať nič spoločné! Žiaľ, niektoré veci, z ktorých máme strach alebo sú pre nás nepríjemné, sa nevytratia či nezmnú len preto, lebo o nich nechceme premýšľať.

V mnohých dielach – a v súčasnosti všeobecne – sa karma bagatelizuje na dosť chabom logickom a filozofickom základe. Hovorí sa, že karma nedáva zmysel, že je to len starodávna povera, ktorá pre súčasné myslenie nemá veľký význam; človek nemôže myslieť moderným spôsobom a zároveň súhlasiť s karmovými predstavami; karma je len ďalšia povera a my ju musíme oddeliť od všetkých právd, ktoré nám predsa len môžu ponúknuť staroveké filozofické tradície. Tento prístup sa odráža v knihách, ktoré si tému karmy buď nevšímajú, alebo ju vysvetľujú ako nepodstatný prvok, ako voliteľnú či úplne dobrovoľnú záležitosť. Človek môže karmu pokojne ignorovať a venovať sa len meditácii. Tak či onak, raz si určite budeme musieť vyjasniť, či sa bez karmy dokážeme zaobísť alebo nie, najmä ak patríme k vyznávačom hinduizmu či buddhizmu. V tejto knihe budem svedčiť v prospech toho, že karma je ústredným a neodmysliteľným stavebným prvkom buddhistického učenia, ktorý má veľký význam, a to nielen ako pojem, ale aj ako realita.

Rozšírená predstava, že karma je archaická povera, pravdepodobne pramení zo zjednodušených verzií starovekého

ázijského dedičstva. V chudobných podmienkach, medzi nevzdelanými ľuďmi sa buddhistické učenia zvyčajne šíрили vo veľmi jednoduchých podobách. Ľudia mali sklony k tomu, aby svoju túžbu po vytvorení priaznivej karmy vyjadrovali prostredníctvom rituálnych obiet oficiálnym členom buddhistického spoločenstva, prostredníctvom uctievania Buddhových podôb, krúženia okolo buddhistických svätýň a relikviárov alebo kŕmenia chudobných. V kontexte modernej spoločnosti sú ľudia väčšinou náchylní stotožňovať karmu s takýmto druhom zovšeobecnenia, čím sa znovu vracajú k primitívnej predstave, povere. Karma sa tiež často spája so strnulými spoločenskými útvarmi a chápe sa ako niečo, čo brzdí motiváciu obyvateľstva, či dokonca spôsobuje ekonomickú zaostalosť niektorých buddhistických krajín. Takéto stanovisko pritom prehliada ekonomické úspechy Indie, Juhovýchodnej Ázie, Východnej Ázie a iných častí sveta – teda krajín, kde hinduizmus a buddhizmus zohrávajú významnú úlohu –, ako aj to, že v mnohých kresťanských krajinách naďalej panuje chudoba, napríklad na Filipínach a v štátoch Južnej Ameriky a Afriky. Odhliadnuc od toho, argument, že náboženstvo podnecuje apatiu, možno celkom ľahko vzťahnuť aj na vieru v Boha. Jednotlivci predsa môžu mať pocit, že Boh ich opustil alebo že ich osudy sú predurčené a podobne.

Ale učenie o karme nehľása, že človek sa má zmieriť so svojím osudom. Karma nie je taká jednoduchá. Vlastne vôbec nie je jednoduchá, a presne tým by som sa chcel v tejto práci zaoberať. Na nasledujúcich stranách sa vynasnažím, aby som hovoril o karme filozoficky vyváženým spôsobom a pokúsim sa uviesť na pravú mieru jej chybné chápanie. Dúfajme, že čitatelia potom budú môcť myšlienku karmy, podloženú spoľahlivými informáciami, posúdiť sami. Budem sa usilovať o to, aby som karmovej teórii dodal intelektuálnu vierohodnosť a hodnotu. Koniec koncov, my buddhisti sa pokúšame vysvetliť, prečo trpíme, prečo sa veci dejú a prečo by sme sa mali správať morálne. Ak nás tieto veci nezaujímajú, ak ich nepovažujeme za významné, ak neveríme v karmu, prečo sa potom snažíme byť mravní a dbáme o blaho druhých? Ak chceme na tieto otázky odpovedať, významný podiel na tom bude mať rehabilitácia koncepcie karmy.

Okrem špecifických detailov, ktoré súvisia s karmou, sa však vynárajú aj rôzne iné kultúrne rozdiely. Mali by sme ich v diskusii o karme v súčasnom kontexte prekonať a o etických otázkach sa baviť vo všeobecnej rovine. Diskusia o právach a o spravodlivosti, o tom, kto má na čo právo a kto si čo zaslúži, sa stále teší zvýšenému záujmu, no len veľmi málo pozornosti sa venuje tomu, ako by sme sa



k sebe mali vzájomne správať a ako by sme mali spolu žiť a prečo. Nároky vznesené v mene spravodlivosti sú možno oprávnené, no množstvo času, ktoré je obetované tejto konkrétnej oblasti a aspektu etiky, nedáva priestor na iné úvahy. Samozrejme, sekularisti sa k dialógu o etike stávajú odmietavo. Ich strach je pochopiteľný, najmä ak hrozí, že sa na nich vyrútia náboženský fanatici a uzurpujú si celú diskusiu! Na druhej strane, za ľahostajnosť voči etike musíme platiť. Pokiaľ ide o karmovú teóriu, ktorá sa usiluje vysvetliť, prečo by sme sa mali správať mravne, nie je potrebné dovoľávať sa explicitných náboženských myšlienok, ba ani sa zmieňovať o bohu. A nepotrebujeme poukazovať ani na znovuzrodenie. Stačí, ak sa na sekulárnej úrovni budeme rozprávať len o zdravom rozvoji jedinca, spoločnosti a spoločnosti.

Buddhista môže v kontexte súčasnosti hovoriť o karme dvomi spôsobmi: v náboženských súvislostiach a sekularizovaným, zdržanlivým spôsobom. Mnoho ľudí reaguje nesmierne citlivo na najnepatrnejší náznak niečoho, čo vnímajú ako náboženský fanatizmus alebo čo sa im javí ako pokus o obrátenie na nejaký konkrétny svetonázor. Ak je to takto, treba používať zdržanlivý slovník, aj keď to môže čiastočne zaváňať pretvárkou. V rôznych oblastiach súčasného života, kde sa zdôrazňuje pravda – každý by mal veriť

v hodnoty moderného demokratického étosu alebo v nepopierateľné prednosti sociálnej spravodlivosti a podobne –, človek veľa zdržanlivosti v rečovom prejave nenájde. Hovorím o tom len preto, aby som tému karmy umiestnil do kontextu súčasnosti, a nie aby som v prospech buddhistickej tradície popieral modernosť. Ako mnohí buddhisti, aj ja považujem za veľké šťastie, že môžem žiť v demokratickej krajine.

Zaujímavé ale je, že buddhistické učenia a moderný svetonázor sa v skutočnosti nevylučujú. Nanešťastie však – a je v tom aj kus irónie – Buddhov pôvodný príspevok ku karmovej teórii sa v súčasnom svete stráca z toho dôvodu, ako sa vyvíja myslenie ľudí na Západe. Ľudia často reagujú na buddhistické učenia slovami: „Ó, áno, je to blízke nášmu mysleniu.“ Súčasné myslenie sa určitým spôsobom a nezvratne zosúladiť s Buddhovou náukou. Keby sme však mali preskúmať, ako ľudia na Západe premýšľali pred sto rokmi, získali by sme oveľa presnejší historický pohľad na Buddhovo učenie. Pochopili by sme, že na tie časy bol moderný. Nejde mi o to, aby som Buddha označil za najmodernejšieho náboženského zakladateľa, ktorý kedy prišiel na tento svet, alebo za čokoľvek podobné, iba chcem zdôrazniť fakt, že napriek tomu, že bol spätý so svojimi časmi a s konkrétnym prostredím, má čo povedať aj

súčasníkovi. My buddhisti možno máme sklon myslieť si, že Buddha bol čímsi viac než len dieťaťom svojej doby. V každom prípade hlboko rozumel rôznym veciam a disponoval úžasnou múdrosťou, ktorá prekonáva kultúrne rozdiely.

Buddha v zásade definoval karmu ako konanie, a to v tom zmysle, že my sami sme na tomto svete zodpovední za situácie, v ktorých sa ocitáme, a že naše myšlienky a činy určujú našu budúcnosť. Formujú nás príčiny a situácie, jednoducho povedané, sme späť s minulými činmi. Napriek tomu, ako neskôr uvidíme, karmová teória nie je ani zďaleka jednoduchá. Kritici karmy sa často zameriavajú na pojem individuálnej zodpovednosti a upozorňujú, že koncept individuálnej zodpovednosti vytvára ľahostajný postoj voči ostatným a vedie k pochybnej tendencii obviňovať druhých. Chudobní si sami môžu za to, že sú chudobní, a podobne. Tvrdenie, že podľa buddhizmu každý jednotlivec si môže za svoj osud sám, pričom iné vplyvy neexistujú, je nesprávne. Ak sme napríklad chudobní, viac-menej automaticky sa predpokladá, že náš život sa nezmení dovtedy, kým nesplátíme karmový dlh. Po smrti sa možno znovuzrodíme do šťastných podmienok a staneme sa bohatými podnikateľmi. Takýto spôsob myslenia však nemôže byť v zhode s dôrazom, ktorý buddhizmus kladie

na vzájomnú prepojenosť všetkých vecí, ktorá v plnej miere uznáva produktívnu zložitosť vplyvov na jednotlivcov vrátane ich životných podmienok.

Samozrejme, buddhizmus obsahuje myšlienku karmových stôp a dispozícií, hovorí o zhromažďovaní sklonov počas našich životov – o utváraní návykových vzorcov a podobne. To však neznamená, že budeme jednoducho len čakať, aby karmové stopy, dlhy či zdedené sklony vyprchali a zmizli bez toho, aby sme niečo urobili. Buddhistická karmová teória nemá nič spoločné s fatalizmom či s predurčením. Svoje záležitosti môžeme ovplyvňovať. Keby to nebolo tak, karmová teória by vytvárala kritické a moralistické postoje a Buddhove učenia by boli oveľa menej inšpiratívne a účinné. Ale karmová teória nemá nemenné atribúty a nie je spätá so statickým morálnym systémom. Samozrejme, zahŕňa prvok determinizmu, ktorý musíme akceptovať. Zdedené karmové sklony nás robia tým, čím sme. Bez nich by sme neboli takí, akí sme, no to ešte neznamená, že sa nemáme meniť.

Presnejšie povedané, účelom karmovej teórie je, aby človeka povzbudzovala k tomu, aby sa stal tým, kým sa chce stať, a aby nezostal taký, aký už je. Takto by sa mala chápať buddhistická teória karmy. Ale zvaliť všetko na karmu a povedať si: „Ja som už raz taký, som lenivý a iný už